

БАТЮК Л.А., кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка
ПЕТРЕНКО А.В., кандидат економічних наук,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИМІРЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ДИНАМІКА ІНФЛЯЦІЇ ТА РЕАЛЬНОГО ПРОДУКТУ

Батюк Л.А., Петренко А.В. Методологічні проблеми вимірювання економічного зростання: динаміка інфляції та реального продукту.

Проблема вимірювання показників економічного зростання в останні десятиліття стає все більш актуальною. Причини актуалізації цієї проблеми полягають у наступному. По-перше, зростає недовіра економістів до якості вимірювання динаміки інфляції, реального продукту і деяких похідних показників, наприклад, продуктивності праці. По-друге, спостерігається крах ряду, здавалося б, очевидних емпіричних закономірностей. По-третє, загострюються розбіжності з приводу того, як вимірювати динаміку інфляції і реального продукту в умовах прискорення якісних змін в економіці.

Перераховані причини свідчать про наростаючу неадекватність статистики економічного зростання об'єкту її вимірювань. Ця неадекватність має аж ніяк не технічний характер. При вимірюванні динаміки інфляції і реального продукту сучасна економічна наука застосовує у якості аксіом такі економічні припущення, які спотворюють сутність інфляції та реального продукту, а дійсно важливі аксіоматичні положення вона або ігнорує, або відтісняє на другий план.

Ключові слова: економічне зростання, інфляція, індекс цін, реальний продукт, спотворення показників.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ключовим у розумінні макроекономічної динаміки є адекватне кількісне відображення інфляційних процесів і економічного зростання. При цьому саме опис динаміки цін відіграє найбільш важливу роль.

При вимірюванні динаміки інфляції і реального продукту сучасна статистика застосовує в якості аксіом такі економічні припущення, які насправді спотворюють сутність інфляції та реального продукту, а деякі дійсно важливі, аксіоматичні положення вона або ігнорує, або відтісняє на другий план.

Традиційний підхід до вимірювання інфляції через так званий загальний індекс цін, наприклад, через дефлятор ВВП або індекс споживчих цін (ІСЦ), ігнорує сутність грошей як загальної міри цінності товарів і послуг. Щоб врахувати дану сутність, інфляцію слід вимірювати через загальний індекс цін, а за допомогою окремого індексу, що відображає рух цін в групі товарів і послуг, потреба в яких досягла рівня насичення або близька до нього.

Для сучасної офіційної статистики, що займається вимірюванням динаміки інфляції

і реального продукту, базовими положеннями є, по-перше, концепція вимірювання інфляції через загальний індекс цін; по-друге, концепція виміру динаміки реального продукту через темп зростання так званого «фізичного обсягу» товарів і послуг, тобто агрегату товарів і послуг, виміряних в співставних цінах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Претензії до якості економічної інформації загострилися в 70-х рр. минулого століття в зв'язку з прискоренням розвитку цілого ряду високотехнологічних інноваційних процесів. Особливо це стосується статистичних показників економічного зростання: інфляції, реального продукту і деяких похідних показників (продуктивності праці і т.д.). Наприклад, Л. Туроу – один з дослідників особливостей «економіки, заснованої на знаннях», зазначає, що в 1990-ті рр. життя громадян США змінилася на краще набагато більш радикально, ніж у будь-яке попереднє десятиліття. Тим часом, згідно з офіційною статистикою, показники продуктивності праці виявилися в 1990-і рр. в 3 рази нижчими, ніж в 1960-і рр. Автор говорить про це як про «справжню загадку» [9, с. 38-39].

Значна частина сучасних дослідників вважає, що оскільки загальний індекс цін будується на основі принципу незмінності набору благ, який діє всередині апріорно заданих періодів часу, то всередині таких періодів він абстрагований від щорічних змін, що спостерігаються в складі та якості вироблених благ. Ця абстракція породжує проблему спотворень, суть якої полягає в тому, що загальний індекс цін та інфляція не коригуються з урахуванням якісних змін. Відповідно слід коригувати і темп зростання реального продукту (фізичного обсягу виробництва). Якщо ж врахувати, що в останні десятиліття швидкість якісних змін в економіках постіндустріальних країн різко зросла, то зазначена проблема стає все більш актуальною.

У науковому середовищі не існує єдиної думки з приводу того, в який бік загальноприйняті методи спотворюють динаміку інфляції і реального продукту. На цей рахунок є дві рівноправні, але взаємовиключні точки зору. Перша точка зору: вважається, що офіційна статистика формує в умовах якісних змін такі макроекономічні індекси зростання цін, які спотворюють його в бік завищення, що рівнозначно заниженню істинної оцінки динаміки реального ВВП [6, 7]. Друга точка зору: спотворення ІСЦ в цілому може відбуватися в будь-якому напрямку, оскільки воно має різні знаки для різних продуктів [4, 5].

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз теоретичної коректності вимірювання інфляції через загальний індекс цін і, відповідно, вимірювання динаміки реального продукту через фізичний обсяг виробництва. Ці питання донині залишаються відкритими, а тому заслуговують додаткового дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідея ототожнення інфляції і загального індексу цін в перші роки свого становлення мала досить серйозну опозицію з боку представників австрійської школи. Австрійська школа намагалася вирішити проблему природи цінності грошей (інфляції) за допомогою теорії граничної корисності, і лише невдачі на цьому шляху змусили її послабити опір процесу

проникнення індексів в економічну науку [2, с. 1434]. З цього приводу Й. Шумпетер у «Історії економічного аналізу» зробив таке зауваження: «... процес проникнення індексів в економічну науку був повільним - опозиція швидше втомилася чинити опір, ніж була переконана в їх необхідності» [2, с. 1433].

З практичної точки зору вимірювати інфляцію через загальний індекс цін (наприклад, через дефлятор ВВП або ІСЦ), а динаміку реального продукту – через індекс фізичного обсягу вельми зручно. Це дозволило прихильникам даного підходу завоювати визнання світового економічного співтовариства. Але в контексті даного дослідження нас цікавить не практичний, а теоретичний аспект справи.

Звертаючись до теоретичних витоків положення про можливість вираження інфляції через загальний індекс цін, попередньо відзначимо, що інфляція, хоча вона пов'язана з ростом цін, за своєю природою є, насамперед, грошовим феноменом, який свідчить про знецінення грошей або, що те ж саме, про зниження купівельної спроможності (сили) грошей. Історично інфляція активно заявила про себе тоді, коли карбування золотих і срібних монет стали доповнювати емісією паперових грошей, але не просто емісією, а надлишковою емісією таких грошей. Слідом за Д. Рікардо ми стверджуємо: лише надлишкова емісія зумовлює феномен інфляції [8, с. 78].

Питання про те, як відокремити надлишкову емісію від нормальної, що не приводить до знецінення грошей, не є предметом даного дослідження. Зараз проаналізуємо теоретичну коректність традиційного підходу. На чому засноване загальноприйняте положення про можливість вираження інфляції через загальний індекс цін? Намагаючись знайти науково обґрунтовану відповідь у економічній літературі, ми виявили, що це положення є лише теоретичним припущенням, але представленим так, ніби це не припущення, а справжня аксіома, яку можна сміливо використовувати для конструювання вимірників основних макроекономічних показників.

Так, І. Фішер в примітках до книги «Побудова індексів» вказує: «У даній книзі нічого не говориться про купівельну силу грошей, але все, що може бути сказано про купівельну силу, можна прикласти і до ціни, а тому немає потреби говорити про кожну з них окремо. Індекс загальної купівельної сили долара може бути визначений як величина, зворотна індексу цін, і якщо отримано який-небудь з цих індексів, то інший виходить простим оберненням. Цей індекс загальної купівельної сили можна уявити собі як середню з власних купівельних спроможностей окремих товарів, а кожна з останніх визначається як величина, зворотна ціні, тобто вартість долара, виражена через кожен товар» [1, с. 291-292].

За логікою Фішера, виходить, що різним порціям грошей, що обслуговують акти купівлі-продажу відповідних благ, властива своя власна (локальна) інфляція і що саме з таких приватних інфляцій за допомогою усереднення утворюється загальна інфляція. Оскільки приватні інфляції різні, то одні грошові одиниці знецінюються швидше, ніж інші, і швидкості таких знецінень залежать від того, які саме товари обслуговують ті чи інші грошові одиниці або, що те ж саме, яка «власна купівельна спроможність окремого товару». Подібний погляд на гроші, на нашу думку, ніяк не можна назвати безспірним, бо він суперечить сутності грошей.

Дійсно, гроші відрізняються від будь-якого товару або послуги тим, що вони являють собою загальну міру цінності товарів і послуг. Тобто купівельна сила кожної грошової одиниці, що має певний номінал, повинна дорівнювати купівельній силі будь-якої іншої грошової одиниці, яка має такий же номінал, незалежно від того, які товари або послуги вона вимірює. У цьому - головна і вирішальна особливість не тільки грошей, але і будь-яких інших одиниць виміру.

Разом з тим гроші відрізняються від одиниць виміру, які використовуються в природничих науках, а також в області техніки, тим, що їхня купівельна сила періодично змінюється. Це відбувається п причині виникаючих ексцесів надлишкової

або недостатньої емісії грошей. Однак, оскільки гроші залишаються грошима, дані ексцеси не можуть порушити їх головну особливість - виступати в ролі загальної міри цінності товарів і послуг. Тому зміна купівельної сили грошей може відобразитися в цінах товарів і послуг лише у вигляді зміни загального масштабу цих цін, але ніяк не у вигляді змін у співвідношенні цін окремих товарів і послуг. Останні не мають відношення до інфляції (до надлишкової емісії), хоча, безумовно, впливають на загальний індекс цін.

Наприклад, якщо ми якимось чином отримали достовірну інформацію, що національні грошові одиниці внаслідок надмірної емісії знецінилися в році t на 1,5 %, то можна стверджувати, що за рахунок інфляції ціни всіх товарів і послуг зросли в цьому ж році на одну і ту ж величину 1,5 % і, отже, загальний індекс цін за рахунок інфляції також збільшився на 1,5 %. Якщо ж при цьому виявиться, що розрахована офіційною статистикою величина загального індексу цін в році t склала, скажімо, 2,6%, то це означає, що додаткові 1,1 % приросту не мають ніякого відношення до інфляції. Це є «цінова складова зростання реального продукту», яка ховається всередині «традиційного» загального індексу цін і яку слід приєднати до темпу зростання реального продукту. Саме ця «цінова складова» являє собою ті «спотворення», пошуком яких займаються М. Дж Боскін, В. Нордхауз та інші.

Так в середині 1990-х рр. в США була створена Комісія Боскіна, роботу якої можна вважати етапною подією в розвитку методів вимірювання динаміки макроекономічних показників. Робота Комісії Боскіна послужила поштовхом до проведення нових досліджень як в США, так і в багатьох інших країнах. Згідно з висновками Комісії Боскіна, американські оцінки ІСЦ були схильні до значних зсувів (систематичних похибок). Виявилось, що за станом на середину 1990-х рр. при річному зростанні американського ІСЦ приблизно на 3 % зміщення становило 1,1 %, на частку ж зростання вартості життя залишалось 1,9 %. Це мало колосальні економічні наслідки. Так, надмірна індексація витрат бюджету,

обумовлена цим зміщенням, призводить за 12 років до збільшення державного боргу на величину, що перевищує 1 трлн доларів [3, с. 111-127].

З метою більш точної оцінки рівня добробуту в 1972 році два американських економісти – лауреат Нобелівської премії Джеймс Тобін і Вільям Нордхауз (співавтор лауреата Нобелівської премії Поля Самуельсона в написанні всесвітньо відомого підручника «Економікс») – запропонували методику розрахунку показника, названого «Чистий Економічний Добробут» (Net Economic Welfare). Цей показник включає в себе вартісну оцінку всього, що покращує добробут, але не враховується в ВВП (value of goods) (наприклад: кількість вільного часу для підвищення рівня освіти, виховання дітей, самовдосконалення; праця на себе; поліпшення рівня і якості медичного обслуговування, зниження рівня забруднення навколишнього середовища і т. п.). Але при розрахунку цього показника від величини ВВП віднімається вартість всього того, що погіршує якість життя, знижує рівень добробуту (value of bads), (наприклад: рівень захворюваності і смертності, якість освіти, тривалість життя, рівень злочинності, ступінь забруднення навколишнього середовища, негативні наслідки урбанізації і т. п.

Тут доречно зауважити, що операція по приєднанню «цінової складової» до темпу реального продукту несумісна з тими догматами, на яких будується макроекономічна статистика. Така операція означає, що при розрахунку, наприклад, річної динаміки реального продукту ми зіставляємо неідентичні набори благ двох суміжних років. Дійсно, суть «цінової складової» в тому і полягає, що вона вловлює ті якісні зміни, які відбулися протягом року. Вона показує, що в кінці року економіка виробляє вже не ті (або не зовсім ті) блага, що на початку року, а тому їх обсяг зростає не тільки фізично, а й на величину «цінової складової». Але до цього зміненого набору благ не можна застосовувати співставні ціни. Співставні ціни застосовні тільки до ідентичних наборів благ різних років.

Між тим існує інший, більш адекватний реальним якісним змінам спосіб

забезпечення співмірності продуктів різних років. Суть його полягає в тому, що для забезпечення співмірності неідентичних продуктів різних років, які до того ж виміряні в поточних цінах відповідних років, цілком достатньо, щоб купівельна сила грошових одиниць з плином часу не змінювалася. Іншими словами, замість принципу співставних цін, який є коректним тільки в разі відсутності якісних змін, може бути використаний принцип співставних (незмінних) грошей. Очевидно, що даний принцип може бути введений в статистичну практику лише в тому випадку, якщо ми навчимося розраховувати інфляцію як грошовий феномен. А грошовий феномен виявляє себе в тому, що купівельна сила грошей внаслідок надмірної емісії поступово зменшується.

Сформульовані положення коректні в разі, якщо ми визнаємо, що інфляція – грошовий феномен, а гроші – загальна міра цінності всіх видів благ (міра абстрактної цінності). Але суть справи в тому і полягає, що властивість грошей бути загальною мірою цінності – це не теоретичне припущення, а аксіома, яку не можна скасувати або замінити. Тому, коли офіційна статистика, за логікою Фішера, все-таки вимірює інфляцію через загальний індекс цін, то тим самим вона, сама того не бажаючи, затушовує дану аксіому і породжує ряд методологічних проблем розрахунку макроекономічних показників, про які йшлося вище. Припущення, що стосовно кожного окремо взятого блага купівельна сила грошей може змінюватися по-різному і що в кінцевому рахунку загальна купівельна сила грошей є середня з нібито існуючих окремих купівельних сил, означає лише те, що статистика вимірюється не інфляцію, а щось інше. Це інше є величина, зворотна загальному індексу цін, і не більше того.

Висновки. Звичайно, не можна абсолютизувати властивість грошей як загальної міри цінності всіх видів товарів і послуг і вважати, що купівельна сила кожної грошової одиниці, яка має певний номінал, тотожна купівельній силі будь-якої іншої грошової одиниці, яка має такий же номінал. Навіть такі одиниці виміру як кілограм, хвилина, метр і т. д. в кожному окремому

випадку можуть відхилятися від своїх еталонів. Недарма існує метрологія - наука про вимірювання. Очевидно, що грошові міри значно менш точні, ніж міри, що використовуються в техніці і природничих науках. Більш того, самі гроші різномірні за своєю структурою (агрегати М0, М1, М2 і М3). Ця різномірність пов'язана як з різними способами емісії і різним ступенем ліквідності грошей, так і з тими сферами економіки, де вони застосовуються. Нарешті, не можна не відзначити, що іноді внаслідок революцій, воєн, природних катаклізмів, або непродуманих економічних реформ виникають екстремальні ситуації, коли гроші втрачають властивість загальної міри цінності товарів і послуг. У таких ситуаціях

з'являються загрози розвалу грошової системи країни, порушення її економічного суверенітету, підпорядкування економіки однієї країни грошовій владі іншої країни і т. д.

Ми вважаємо неприпустимою ситуацію, коли економічна наука, замість того щоб акцентувати увагу на основній властивості грошей як загальної міри цінності товарів і послуг і всіляко сприяти економічній практиці в справі реалізації даної властивості, фактично діє прямо протилежним чином, зводячи вельми сумнівне припущення в ранг аксіом і ігноруючи справжню аксіому. Припущення обернулося теоретичною помилкою, і тому економічна наука повинна виправити її.

Література.

1. Фишер И. Построение индексов / И. Фишер. - М.: Центральное статистическое управление СССР, 1928. - 463 с.
2. Шумпетер Й. История экономического анализа: В 3-х т. / Й. Шумпетер. - СПб.: Экономическая школа, 2001. - 3146 с.
3. Boskin M. et al. Toward a More Accurate Measure of the Cost Living: The Final Report of the Advisory Commission to Study the Consumer Price Index. December 4, 1996.
4. Gordon R.J., van Goethem T.A Century of Downward Bias in the Most Important Component of the CPI: The Case of Rental Shelter, 1914-2003 // http://faculty-web.at.northwestern.edu/economics/gordon/p360_forpub_040729.pdf (revised, July 2004).
5. Gordon R.J. Apparel Prices and Hulten / Bruegel Paradox // <http://faculty-web.at.northwestern.edu/economics/gordon/Apparel1.pdf> (revised, July 2004).
6. McDowell, Bruce D. (1997), Advisory Commission on Intergovernmental Relations in 1996: The End of an Era, Publius (Volume 27, Issue 2, Spring 1997).
7. Nordhaus W.D. Quality Change in Price Indexes // Journal of Economic Perspectives, 1998, 12:1, p. 59-68.
8. The Works and Correspondence of David Ricardo. Vol. III. Indianapolis: Liberty Fund Inc., 2004.
9. Thurow L. Creating Wealth. The New Rules for Individuals, Companies and Countries in a Knowledge-Based Economy. N.Y., Harper Collins; L.: Nicholas Brealey Publishing, 1999.

References.

1. Fisher I. (1928). *Postroenie indeksov [The Making of Index Numbers]*. Moscow. p. 463 [in Russian].
2. Shumpeter J. (2001) *Istoriya ehkonomicheskogo analiza [History of economic analysis]*. SPb.: Ehkonomicheskaya shkola, p. 3146 [in Russian].
3. Boskin M. et al. Toward a More Accurate Measure of the Cost Living: The Final Report of the Advisory Commission to Study the Consumer Price Index. December 4, 1996 [in English].
4. Gordon R.J., van Goethem T.A Century of Downward Bias in the Most Important Component of the CPI: The Case of Rental Shelter, 1914-2003 // http://faculty-web.at.northwestern.edu/economics/gordon/p360_forpub_040729.pdf (revised, July 2004) [in English].
5. Gordon R.J. Apparel Prices and Hulten / Bruegel Paradox // <http://faculty-web.at.northwestern.edu/economics/gordon/Apparel1.pdf> (revised, July 2004) [in English].
6. McDowell, Bruce D. (1997), Advisory Commission on Intergovernmental Relations in 1996: The End of an Era, Publius (Volume 27, Issue 2, Spring 1997) [in English].
7. Nordhaus W.D. Quality Change in Price Indexes // Journal of Economic Perspectives, 1998, 12:1, p. 59-68 [in English].
8. The Works and Correspondence of David Ricardo. Vol. III. Indianapolis: Liberty Fund Inc., 2004 [in English].
9. Thurow L. Creating Wealth. The New Rules for Individuals, Companies and Countries in a Knowledge-Based Economy. N.Y., Harper Collins; L.: Nicholas Brealey Publishing, 1999 [in English].

Анотація.

Батюк Л.А., Петренко А.В. Методологические проблемы измерения экономического роста: динамика инфляции и реального продукта.

Проблема измерения показателей экономического роста в последние десятилетия становится все более актуальной. Причины актуализации этой проблемы состоят в следующем. Во-первых, растет недоверие экономистов к качеству измерения динамики инфляции, реального продукта и некоторых производных показателей, например, производительности труда. Во-вторых, наблюдается крушение ряда, казалось бы, очевидных эмпирических закономерностей. В-третьих, обостряются разногласия по поводу того, как измерять динамику инфляции и реального продукта в условиях ускорения качественных изменений в экономике.

Перечисленные причины свидетельствуют о нарастающей неадекватности статистики экономического роста объекту ее измерений. Эта неадекватность имеет отнюдь не технический характер. При измерении динамики инфляции и реального продукта современная экономическая наука применяет в качестве аксиом такие экономические допущения, которые искажают сущность инфляции и реального продукта, а действительно важные аксиоматические положения она или игнорирует, или оттесняет на второй план.

Ключевые слова: экономический рост, инфляция, индекс цен, реальный продукт, искажение показателей.

Abstract.

Batyuk L., Petrenko A. Methodological problems of measuring economic growth: dynamic of inflation and real product.

The problem of measuring economic growth in recent decades becomes increasingly urgent. The reasons for the actualization of this problem are as follows. First, the growing economist's distrust to the quality of measure the dynamics of inflation, real product and certain derivatives indicators such as labour productivity. Secondly, observed the collapse of a number of seemingly obvious empirical regularities. Thirdly, exacerbated by disagreements over how to measure the dynamics of inflation and real product in terms of acceleration of qualitative changes in the economy.

These reasons indicate a growing inadequacy at statistics of economic growth object of measurement. This inadequacy is not technical in nature. In measuring the dynamics of inflation and real product, modern economic science uses an economic assumption such as axioms, that distort the nature of inflation and real product, and indeed important axiomatic position it either ignores or pushes into the background.

Keywords: economic growth, inflation, the price index, the real product, the distortion indicators.

Стаття надійшла до редакції 02.09.2016 р.

Бібліографічний опис статті:

Батюк Л.А. Методологічні проблеми вимірювання економічного зростання: динаміка інфляції та реального продукту / Л.А. Батюк, А.В. Петренко // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2016. – № 3. – С. 17-22.

Batyuk L., and Petrenko A. (2016). Methodological problems of measuring economic growth: dynamic of inflation and real product. Actual problems of innovative economy, No 3, pp. 17-22.

